

Matfattigdom i välfärdsstaten

Magnus Karlsson

Magnus Karlsson, professor i socialt arbete, Ersta Sköndal Bräcke högskola och Linnéuniversitetet. E-post: magnus.karlsson@esh.se

I många välfärdsstater, däribland Sverige, finns människor som lever i matfattigdom eller i ständig osäkerhet kring tillgången på mat. Det drabbar särskilt utsatta grupper, till exempel flyktingar, och leder till försämrad hälsa. Där välfärdsstaterna misslyckas i försöken att möta matfattigdomen träder i viss utsträckning civilsamhällets organisationer, till exempel stadsmissionerna, in. I den här texten ges en fördjupad bild av den svenska matfattigdomen, liksom av stadsmissionernas arbete på området. Resultaten från en större kartläggning och en fördjupande kvalitativ studie visar hur de svenska stadsmissionerna gör ett omfattande arbete kring mat, inte minst för utsatta EU-migranter och papperslösa, och hur de förbereder ytterligare insatser framöver. Fyra möjliga delförklaringar som ges till den svenska utvecklingen på området rör de ökande sociala klyftorna, de nya och utsatta grupper som stadsmissionerna tidigt möter, det komplicerade i att staten inte på något enkelt sätt kan lägga sig i den enskildes kosthållning, och det faktum att överskottet på mat verkar växa.

In many welfare states, Sweden included, people live in food poverty. It affects vulnerable groups, as refugees, in particular, and leads to unhealth. Where states fail to meet food poverty, civil society organizations, as the Swedish City missions (CM), may enter. Here, food poverty in Sweden, and the CM:s attempts to meet it, is focused. Results indicate that the CM:s do extensive efforts concerning food supply to vulnerable groups, and that they prepare further efforts in the future. Four possible sub-explanations are employed to understand the results, including the increasing income gaps between rich and poor, new and vulnerable groups, a complexity emerging when ideas about “free choice” meets welfare state nutrition responsibilities, and food surplus in society.

Introduktion

Sverige är ett av världens mest välmående länder, vilket till exempel bekräftas av FN:s officiella sammanställning av *Human Development Index* 2018. Ändå upplevde 2012 mellan en och fyra procent av den nordiska befolkningen (i högre grad kvinnor och

ensamstående föräldrar) svår osäkerhet (“food insecurity”) kring tillgången på mat (Borch och Kjaernes (2016). Flyktingar verkar i det här fallet ha en särskilt utsatt situation; Andersson, Hjern och Ascher (2018) visar i en studie hur hälften av de papperslösa flyktingar (n=104) de intervjuade i Sverige

berättade att de ofta var hungriga.

Karlsson och Vamstad (2018) har tidigare visat hur de svenska stadsmissionerna spelar en särskild roll för dessa utsatta grupper genom sin omfattande verksamhet med att dela ut mat till bland annat EU-migranter och papperslösa. I den här texten ges en fördjupad bild av den svenska matfattigdomen, liksom av stadsmissionernas arbete på området. Arbetet bygger på primärempi som i delar inte tidigare presenterats; en omfattande kartläggning av de svenska stadsmissionernas arbete kring så kallad matfattigdom ("food poverty"), och en kvalitativ studie av hur ledande representanter för stadsmissionerna resonerar kring ämnet. Studien fokuserar arbetet med fyra särskilt utsatta grupper: utsatta EU-migranter, papperslösa, personer med långvarigt försörjningsstöd och så kallade icke-mottagare (personer som har rätt till ersättning från välfärdsstaten, men där den av olika skäl inte kommer dem till del').

Att stadsmissionerna delar ut mat är i sig inte nytt – snarare är det en av deras traditionella verksamheter. Socialt inriktade frivilligorganisationer av deras karaktär, ibland knutna till en anglo-saxisk tradition, brukar dock ses spela en ganska begränsad roll i den svenska välfärden (Lundström & Svedberg 2003, Karlsson & Vamstad 2018). Att deras arbete i fråga om mat nu når en större omfattning i en sedan länge etablerad välfärdsstat väcker naturligtvis frågor, inte minst kring samhällets mest utsatta grupper. All-

varet i situationen understryks av att matutdelningen ofta handlar om ren distribution snarare än om att bjuda på tallrik soppa och en smörgås för att skapa tillfälle för samtal och gemenskap.

Den svenska situationen kring matfattigdom är inte unik. På senare år har frågan fått ökad aktualitet i många välfärdsländer till följd av den ekonomiska krisen 2008 (se t ex Seligman och Schillinger 2010, O'Connor, Farag och Baines 2016, Hebnick m fl 2018). Osäkerheten kring tillgången på mat, mätt i hur hushållen hade råd att hålla sig till rådande rekommendationer på området, ökade i Europa mellan åren 2008 till 2012 och ses nu som ett akut hälsoproblem, med betydelse för psykisk ohälsa, förmågan att hantera kronisk sjukdom och spädbarnsdödlighet (Siefert och kollegor 2001, Kirkpatrick, McIntyre och Potestio 2010, Loopstra, Reeves och Stuckler 2015).

Dowler och O'Connor (2012) visar hur matfattigdomen i välfärden inte är alldeles enkel att hantera. De konstaterar att det finns en motsättning mellan å ena sidan den rätt till mat som faktiskt stadgas av FN och oviljan hos neoliberala välfärdsstater att lägga sig i den enskildes kosthantering. Författarna pekar på hur situationen delvis löses - om än alldeles otillräckligt - genom insatser i det civila samhället, där det finns organisationer som kan arbeta utifrån andra principer än staten. Är det en anledning till stadsmissionernas delvis nya roll i Sverige?

1. Jfr Oorschot (1998), Blomberg & Petersson (2017).

Aspekter av matfattigdom

O'Connor, Farag och Baines (2016) försöker reda ut vad matfattigdom är genom att gå igenom flera befintliga definitioner. De visar på fem särskilt betydelsefulla komponenter. Den första av dessa är kanske den mest uppenbara, nämligen den *ekonomiska*. Människor i ekonomisk utsatthet har helt enkelt inte råd att handla mat. Men därtill lägger de de *kvalitativa och kvantitativa* komponenterna; även i de fall människor har pengar, så gäller det att handla, tillaga och äta rätt mat – i lagom mängd. Författarna lyfter fram att bristande kunskap om mat och näring i det här fallen kan vara hinder, men också - mer cyniskt – att “billig” mat riktad till köpsvaga grupper, ofta är ganska näringsfattig men kaloririk. Vidare lyfter de fram en komponent som handlar om *varaktighet*; tillgången till näring måste ha stabilitet över tid. Därför kan till exempel skolmaten – som ju är återkommande - spela en viktig roll för barn. Slutligen lyfter författarna fram en *social* komponent, som de menar saknas i många definitioner. De pekar på att människor inte bara väljer sitt näringsintag utifrån vad de ska äta, utan också var och med vem. Författarna formar utifrån de fem komponenterna sin definition; matfattigdom är otillräcklig ekonomisk tillgång till en kost av tillräcklig mängd och kvalitet för att upprätthålla en näringsriktigt tillfredsställande, socialt acceptabel diet (s 18, min översättning).

De komponenter som diskuteras är i någon mening självklara, men innehåller ändå flera viktiga poänger. Inte

minst när det gäller samtalet om de svenska stadsmissionernas arbete med matfattigdom. Den ekonomiska komponenten innebär att människor normalt sett behöver pengar för att köpa mat men samtidigt att det inte räcker. Den enskilde måste också förmås att spendera sina pengar på “rätt” mat, och här skapar i någon mening såväl tanken om individens valfrihet som utbildning och sociala kontextproblem. Staten kan i dag i olika utsträckning bidra med råd, vägledning och upplysning när det gäller kost, men knappast mer än så. Civilsamhällets organisationer, som till exempel stadsmissionerna, kan däremot genom olika “matprogram” erbjuda gratis eller billig, och samtidigt näringsriktig mat i stället för ekonomiskt stöd till mat. Rätt anordnat kan de kanske erbjuda den kontinuitet och det sociala sammanhang som författarna förespråkar.

Matfattigdom och de svenska stadsmissionerna

Föreliggande studie har sin grund dels i kvantitativa data som insamlades med hjälp av den så kallade *Fattigdomsmatrisen* under tiden 2015 till 2018 från stadsmissioner i Stockholm, Eskilstuna, Göteborg, Malmö/Skåne, Uppsala, Linköping, Västerås och Kalmar, dels i organisationernas egna *kvalitativa beskrivningar* av sina verksamheter kring matfattigdom upprättade 2019.

Fattigdomsmatrisen bygger på fyra målgrupper (utsatta EU-migranter, papperslösa, personer med långvarigt försörjningsstöd och icke-mottagare) respektive fem insatser (mat, materiella insatser, företrädarinsatser, in-

kluderande insatser och ekonomiska insatser) som identifierades i dialog med stadsmissionerna genom kvalitativa förstudier (se Karlsson m fl 2015, Karlsson och Vamstad 2018). Matrisen användes sedan för att identifiera och kategorisera stadsmissionernas insatser för de identifierade målgrupperna. I den här texten fokuseras de insatser som har direkt relevans för matfattigdom och i första hand EU-migranter och papperslösa. Varje stadsmission valde själva ut de verksamheter inom den egna organisationen som de ansåg göra insatser för att möta och motverka fattigdom, och företrädare för de verksamheterna registrerade sedan vilka insatser som gjordes. De i organisationerna som ansvarade för inrapporteringen genomgick en särskild utbildning kring studien och matrisens uppbyggnad.

De registrerade insatser som redovisas i denna text gjordes vid åtta fyrraveckorstillfällen (december 2015, mars 2016 och september 2016 och december 2016, mars 2017, september 2017, december 2017, mars 2018). Tillfällena valdes så att de i viss mening skulle spegla kalenderårets verksamhet: i november och december var det enligt representanterna stor aktivitet i verksamheterna, medan mars och september var mer typiska månader.

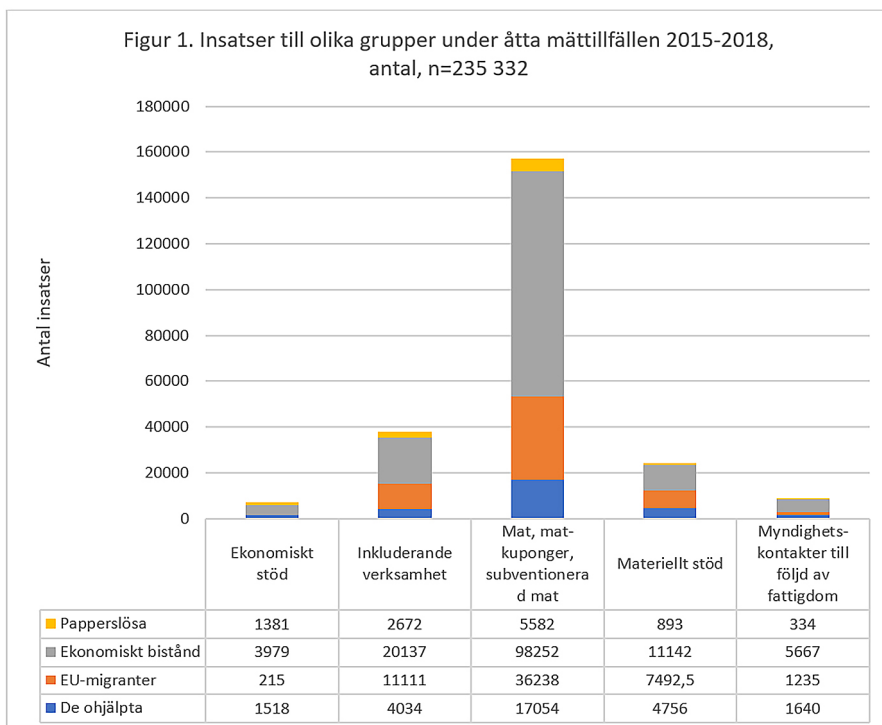
Resultaten från fattigdomsmatrisen har i delar jämförts med de studerade organisationernas egen statistik, och återkommande diskuterats och kommenterats av ledande representanter inom organisationerna. Dessutom har insamlandet av data följts upp av samtal med många av de personer som rapporterat in data, och de olika rapporteringarna har ställts mot varandra.

Överlag förefaller rapporteringen vara rimlig, och snarast i underkant till följd av icke-systematiska bortfall.

De kvalitativa beskrivningarna har givits genom texter som ledande personer i de respektive stadsmissionerna – i många fall den högste chefen (direktorn) – skrivit kring mat särskilt för den här studien. De tillfrågade personerna ombads att, utan ytterligare precisering, skriva om sin organisations arbete på området. Texterna är ganska korta: mellan en och fem A4-sidor. De har analyserats som informationsunderlag – några mer ingående analyser har alltså inte gjorts.

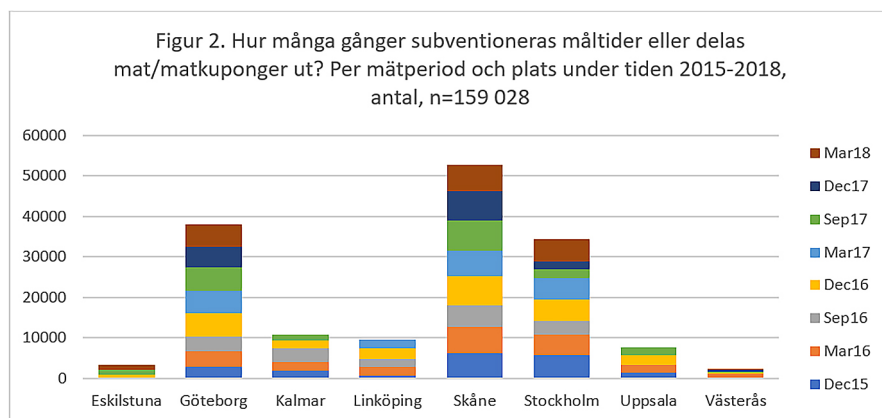
Insatsernas storlek och målgrupper

Den kvantitativa kartläggning som grundar sig i en kategorisering av mer än 200 000 insatser under fyra års tid visar tydligt att stadsmissionernas vanligaste insats till de utsatta grupper som diskuteras handlar om mat: två tredjedelar av alla insatser som de registrerar i relation till personer i fattigdom innebär att dela ut mat eller matkuponger, eller om att subventionera mat (figur 1). Den största andelen, nära 100 000 insatser, ges till människor som lever på långvarigt försörjningsstöd - en möjlig indikation på att det offentliga stödet inte räcker till? De personer som är flyktingar eller befinner sig i utkanten av de svenska välfärdsystemen, de papperslösa och EU-migranterna, får under de sammantaget nio mätmånaderna nästan 42 000 insatser, vilket antyder att stadsmissionerna gör sammanlagt 56 000 insatser per år för dessa grupper.

Något överraskande har stadsmissionen i Skåne rapporterat in flest matrelaterade insatser – fler än Stockholm och Göteborg som kunde väntas vara störst givet organisationernas kvalitativa beskrivningar (figur 2). En tolkning utifrån den information

som finns om insamlade data är att stadsmissionerna i Stockholm och Göteborg underrapporterar något, samtidigt som särskilt Stockholms verksamheter kring mat fortfarande är under uppbyggnad vid mätningarna. Det framgår inte några gene-

rella öknings i aktiviteten kring mat under den tid som studerats, vilket är intressant givet de internationella erfarenheter som finns om en ökning av matfattigdom efter den finansiella krisen 2008. Möjligen beror det på att ökningen skedde innan de svenska mätningarna påbörjades, men en troligare förklaring är att en ökning är att vänta; det är inte ovanligt att det som sker i civilsamhället i de anglo-saxiska länderna når Sverige med en viss fördröjning. Den senare förklaringen finner stöd i de kvalitativa beskrivningarna nedan.

Insatsernas betydelse och innehåll

En genomgång av det kvalitativa materialet visar med tydlighet hur Stadsmissionerna menar att behovet av mat ökat, och att hanteringen av mat är en central del i de respektive verksamheterna. Från Linköping stadsmission skriver man:

”Vi är helt övertygade om att matsvinn, skänka mat och skapa verksamhet kring mat kommer att vara en viktig del på Stadsmissionen och det är något som många kan förstå. Men det är en vanlig idé att alla har mat på bordet. Vi vet att det inte är så.”

Flera av skildringarna tar sin utgångspunkt just i stadsmissionernas samlade erfarenheter kring att mat är en central del av livet, på ett sätt som kanske inte är uppenbart för den som har tillgång till mat. “Att få äta sig mätt är viktigt för att kunna må bra”, konstaterar direktorn för Eskilstuna stadsmission, och pekar på hur

mat har betydelse för den enskildes ekonomi, fysiska och psykiska mående, motivation till en förändrad livsstil och känslan av egenmakt. “På Kalmar Stadsmission handlar väldigt mycket om mat och livsmedel”, konstaterar direktorn för verksamheten. Direktorn för Uppsala Stadsmission skriver: “Mat - att äta näringsrik och god mat - är grundfundamentet för att överhuvudtaget orka med livet.”

De råder alltså knappast något tvivel om att mathantering ses som betydelsefull i stadsmissionernas verksamheter. Det är samtidigt tydligt hur det på senare år utvecklats en ny typ av mathantering i många av organisationerna, som har sin grund i så kallat “matsvinn”. Livsmedel som mataffärerna ser som sekunda av någon anledning – men som enligt stadsmissionerna håller hög kvalitet - skänks och tas om hand. Hanteringen lyfts fram som en vinst för alla parter; matbutikerna slipper avfallshantering och stadsmissionerna får resurser som de sedan kan förmedla till sina mottagare. Dessutom, lyfter flera stadsmissioner fram, bidrar hanteringen till en bättre miljö. Från Stockholm Stadsmission skriver man:

”Relationen mellan kommersiella företag och aktörer inom ideell sektor handlar inte längre om en ensidig välgörenhet baserad på gåvor och god vilja i tider då konjunkturen så tillåter. Det är numer ett utbyte av tjänster som båda parter har ett behov av att se utförda. Det är såväl ett socialt ansvarstagande, långsiktig miljömessig social hållbarhet och ett ekonomiskt sunt val. För alla parter. Det är en transaktion där summan blir större än

delarna. Det är socialt företagande. Och själva definitionen av cirkulär ekonomi.”

Samarbetet med livsmedelsaffärer och livsmedelsgrossister lyfts fram av i stort sett alla stadsmissioner. Flera av dem diskuterar kvaliteten på den mat de får och ger vidare, och de påpekar att det handlar om bra mat. “Det har visat sig att den ‘dåliga mat’ vi anklagades förmedla många gånger är av mycket högre kvalitet än den mat som sociala verksamheter har råd att köpa in”, skriver Stockholm Stadsmission. Matvarorna har sorterats ur producenternas sortiment till exempel eftersom de har kort datum eller skadade ytterförpackningar.

Hur delas maten ut?

Generellt beskriver stadsmissionerna tre olika hanteringsstrategier kring maten: subventionerad matförsäljning, matkasseverksamhet och färdiglagade måltider. Arbetet med den *subventionerade matförsäljningen* är störst i Stockholm, där det idag finns två Matmissionen-butiker. Butikerna är öppna för alla, men de som ansökt om och blivit beviljade medlemskap i Matmissionen till följd av ekonomisk utsatthet får kraftiga rabatter. Även Göteborg arbetar med något som kan betraktas som ett subventionssystem, genom att dela ut presentkort på mat.

Flera av stadsmissionerna arbetar med *matkasseverksamhet*. I vissa organisationer är det en ganska liten andel av den totala mathanteringen, och i andra en dominerande del. Det förefaller finnas två huvudsakliga invändningar mot matkassarna som stadsmissio-

nerna själva reser. Den första har att göra med att färdigpackade kassar lätt blir moraliserande; Göteborgs stadsmission uttrycker det som “Att dela ut färdigpackade livsmedel som vi fått skänkt till oss är problematiskt och stärker inte vare sig egenmakt eller valfrihet”. Den andra invändningen är närmast den motsatta; de som lever i utsatthet är inte alltid rustade för att hantera matlagning. Kalmar stadsmission skriver: “Människor vi möter i denna verksamhet är ofta i en situation där oron för ekonomi tar väldigt mycket energi [...] och att laga hälsosam mat ex grönsakssoppor finns det inte riktigt kraft för.”

Här kan särskilt uppmärksammas att matkassarna inte alltid är lätta att komponera. Flera av stadsmissionernas texter tar upp hur bröd och inte minst bakverk ständigt skänks i överflöd. Men i vilken utsträckning är det rimligt att dela ut sådant? “Vi har fått semlor så att vi kan gödsla med dem, men är det ok att äta sig mätt på semlor?” undrar Kalmar Stadsmission, som samtidigt påpekar att det alltid saknas mejeriprodukter. “Tack vare maten jag får varje vecka i matkassen kan jag ge mina barn bättre mat som jag annars inte hade haft råd med. Maten i butiken är så dyr, framför allt frukt och grönsaker.”, skriver Uppsala stadsmission när de citerar en mottagare.

Den verksamhet som beskrivs kring de *färdiglagade måltiderna* har ofta också en social dimension. Direktorn vid Örebro Stadsmission skriver:

”Vårt långsiktiga syfte med verksamheterna är att leda människor in i större

egenmakt och positiv livsförändring, men för att nå dit är uppfyllandet av basbehoven av stor betydelse. En hungrig mage eller tomt kylskåp ger dåliga förutsättningar för ett långsiktigt arbete. Det innebär att måltider och matkassar är centrala beståndsdelar i vår verksamhet för att vi ska kunna uppnå vår målsättning.”

Örebro, en av de mindre stadsmissionerna, serverade enligt egen uppgift 16 000 måltider under 2018. Göteborgs stadsmission, en av de större, uppger att de serverade 50 000 måltider bara inom sina gåvofinansierade verksamheter.

Stockholm Stadsmission skriver om sin verksamhet Baba, där de möter ensamkommande unga flyktingar: “Två gånger i veckan lagar man därför middag tillsammans med ungdomarna för att bara umgås och vara del av en gemenskap, men också för att ha en plats där man förhoppningsvis ska känna sig så pass trygg att man vågar prata om sina erfarenheter”. I verksamheten delar stadsmissionen ut 40-60 matkassar två gånger i veckan.

Uppsala Stadsmission beskriver på ett konkret sätt vilken betydelse maten har i de sociala verksamheterna:

”Matens värde är en erfarenhet som byggts upp under årens lopp i våra öppna sociala verksamheter. Inledningsvis så planerade vi efter att gemenskap, dusch, tvätt av kläder få nya kläder osv var viktigare än maten. Det är också runt maten som bråk riskerar att bryta loss. [...] Vi tolkar att maten är så grundläggande kring tillfredsställelse av behov och trygghet så det blir just där man kan hamna i skarpt läge.”

Organisationen kring maten

Slutligen ska sägas något om själva mathanteringen, som är en omfattande verksamhet i sig. Maten ska hämtas, förvaras, lagas/packas och vidare-distribueras. Organisationerna vittnar om att professionell livsmedelshantering är resurskrävande och komplicerad, och att kostnader som man inte direkt tänker på, till exempel kompetensutveckling och el för att driva kyl- och frysrum, är omfattande. Eskilstuna stadsmission, en av de mindre organisationerna, skriver att ”Under 2018 genomfördes flera förbättringar i verksamheten dels genom byte till en ny och bättre anpassad lokal, med tillgång till vatten och diskbänk, och dels genom att vi fick tillgång till fastighetens hiss för transport av matvaror till och från källarvåningen.”

Avslutande kommentar

Ovanstående studie visar hur den matfattigdom som tidigare uppmärksammats i till exempel Storbritannien och USA också finns i Sverige. Den drabbar kanske särskilt de grupper som helt eller delvis står utanför de centrala svenska välfärdsystemen; till exempel papperslösa och utsatta EU-migranter. Matfattigdom handlar om att människor har inte råd att handla mat, de prioriterar bort mat, de köper systematiskt näringsfattig mat och de saknar sociala sammanhang för ätande. Hur kan det förekomma i en av världens främsta välfärdsstater? Svaret på den frågan är naturligtvis komplext, men fyra bidragande orsaker kan vara: 1) de ökande sociala klyftorna, 2) de nya och väldigt utsatta

grupper som Stadsmissionerna tidigt möter, 3) det komplicerande faktum som lyfts fram i ovanstående - att staten inte på något enkelt sätt kan lägga sig i den enskildes kosthållning, och 4) det faktum att "utbudssidan" växer.

Att klyftorna mellan rika och fattiga har ökat väsentligt i Sverige under senare tid ett välkänt faktum, OECD konstaterar till exempel om Sverige i sin *Better Life Index*-rapport att "There is a considerable gap between the richest and poorest – the top 20% of the population earn four times as much as the bottom 20%."

Internationellt sett är klyftorna fortfarande mätliga, och de flesta grupper får det allt bättre ställt. Men det som framträder i ovanstående kan möjligen illustrera situationen för de mest utsatta grupperna; den mat som idag tas närmast för självklar av stora delar av befolkningen, är en avgörande bristvara för dessa grupper. Fettisdagsbullen, en gång själva symbolen för lyx med sitt vita bröd och kaloririka innehåll, har sammantaget reducerats till något man idag "kan gödsla med", samtidigt som delar av befolkningen saknar näringsriktig kost.

Att det finns delvis nya och utsatta grupper i Sverige, såsom till exempel papperslösa och utsatta EU-migranter, vittnar inte minst de senaste årens omfattande tiggeridiskussioner om. Karlsson och Vamstad (2018) visar hur de svenska stadsmissionerna i ganska stor utsträckning möter dessa människor. De har ofta begränsade sociala rättigheter i landet, utan måste förlita sig på hjälp som har sin grund i FN:s mänskliga rättigheter. De är ofta bortom välfärdsstatens ambitioner

om personlig valfrihet, och hänvisas till (säkert välgjorda) matkassar. Det är rimligt att tänka sig hur människor i sådana grupper inte bara saknar ekonomi för en god kosthållning, utan också har begränsade möjligheter att tillreda mat, och dessutom kan sakna goda sociala sammanhang för ätande.

Statens roll i matfrågan är i fråga om mat fortsatt komplicerad. Mer handfasta ingrepp i den enskilde individens kosthållning är knappast önskvärd. En del av de dimensioner som stadsmissionerna erbjuder i sitt arbete med mat – till exempel gemenskap och sociala sammanhang – kanske inte heller kan garanteras av en statlig aktör. Samtidigt kan inte stadsmissionerna erbjuda de allmänna rättigheter som borde kunna utlovas av en välfungerande välfärdsstat. Här behöver rollfördelningen mellan stat och civilsamhälle ständigt granskas och diskuteras, på ett sätt som gör att det alltid åligger staten att säkra medborgarens sociala – och mänskliga! – rättigheter.

Att, slutligen, utbudet av mat som kan delas ut ökar har rimligen att göra med en utveckling av marknaden som inte är specifikt svensk. Matvaruleverantörernas behov av att bli av med sekunda varor, och samtidigt kunna framstå som generösa och miljömedvetna, innebär möjligen en internationell förändring på "utbudssidan" oavsett hur efterfrågan i ett enskilt samhälle ser ut. Här följer stadsmissionerna en utveckling på det sätt som är rimligt givet deras anglo-saxiska tradition, troligen med en viss eftersläpning. I ovanstående blir det tydligt hur de rustar för en fortsatt expansion på området genom att investera

i utbildning, diskbänkar och kylrum. Hur sådana insatser står i relation till svensk välfärd och folkhälsa bör vara föremål för fortsatta studier.

Referenser

- Andersson, L. M., Hjern, A., & Ascher, H. (2018). Undocumented adult migrants in Sweden: mental health and associated factors. *I BMC public health*, 18(1), 1369.
- Blomberg, S., & Petersson, J. (2017). 8 Stigma and Non-take up in Social Policy. *Social Exclusion in Europe: Problems and Paradigms*. I P Littlewood, I Glorieux, & I Jönsson, (red). *Social exclusion in Europe: problems and paradigms*. Routledge.
- Borch, A., & Kjærnes, U. (2016). The prevalence and risk of food insecurity in the Nordic Region: preliminary results. *I Journal of consumer policy*, 39(2), 261-274.
- Dowler, E. A., & O'Connor, D. (2012). Rights-based approaches to addressing food poverty and food insecurity in Ireland and UK. *I Social science & medicine*, 74(1), 44-51.
- Förenta nationerna (2018). *Human Development Index 2018*. <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>.
- Hebinck, A., Galli, F., Arcuri, S., Carroll, B., O'Connor, D., & Oostindie, H. (2018). Capturing change in European food assistance practices: A transformative social innovation perspective. *I Local Environment*, 23(4), 398-413.
- Karlsson, M., Carrigan, A., Malmberg, S., and Stiernström, A. (2015). *Stadens fattiga: En rapport om Sveriges stadsmissioner och fattigdom*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Karlsson, M., & Vamstad, J. (2018). New deeds for new needs: Civil society action against poverty in Sweden. *I Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 1-12.
- Kirkpatrick, S. I., McIntyre, L., & Potestio, M. L. (2010). Child hunger and long-term adverse consequences for health. *I Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 164(8), 754-762.
- Loopstra, R., Reeves, A., & Stuckler, D. (2015). Rising food insecurity in Europe. *The Lancet*, 385(9982), 2041.
- Lundström, T., & Svedberg, L. (2003). The voluntary sector in a social democratic welfare state—The case of Sweden. *I Journal of Social policy*, 32(2), 217-238.
- O'Connor, N., Farag, K., & Baines, R. (2016). What is food poverty? A conceptual framework. *I British Food Journal*, 118(2), 429-449.
- OECD (2018). *Better Life Index*. <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/sweden/>
- van Oorschot, W. J. H., & Andress, H. J. (1998). Failing selectivity: On the extent and causes of non-take-up of social security benefits. *Empirical poverty research in a comparative perspective*, 101-132.
- Seligman, H. K., & Schillinger, D. (2010). Hunger and socioeconomic disparities in chronic disease. *I New England Journal of Medicine*, 363(1), 6-9.
- Siefert, K., Heflin, C. M., Corcoran, M. E., & Williams, D. R. (2001). Food insufficiency and the physical and mental health of low-income women. *Women & health*, 32(1-2), 159-177.